

Globalisering in ons dagelijks leven

Werkgroep Sociale Globalisering¹

1. Identiteit

Globalisering wat is dat?

Wat is globalisering en hoe herken je het? Welke invloed heeft het op ons leven, op onze identiteit? Veranderen we hierdoor? Is de wereld veranderd? Kortom, wat is er aan de hand met mij, met mijn familie, vrienden en kennissen, met Nederland, Europa en de wereld? In dit boek proberen we te laten zien dat globalisering een wereldwijd proces is dat doordringt tot in onze huiskamer, tot onszelf, tot onze 'eigen' identiteit en dat tegenwoordig alles met alles samenhangt: wat er in de wereld gebeurt, raakt Europa, Nederland, onze stad, onszelf. De manier waarop de wereld nu 'globaliseert' is niet sociaal en leidt tot allerlei problemen, veraf en dichtbij. Maar we zijn er wel zelf bij: globalisering overkomt je niet, je kunt het sturen, tenminste als we ons allemaal bewust zijn van wat er aan de hand is en de handen uit de mouwen steken.

Alle mensen zijn anders, en de vele discussies over 'waarden en normen' hebben geleerd dat het moeilijk is om over de invulling van deze begrippen overeenstemming te bereiken. Alleen op een hoog abstractieniveau blijkt dat bij 'waarden' de meesten van ons vooral aan ideële zaken denken: vrede, gerechtigheid, liefde. Vaak blijken de rechten van de mens een gemeenschappelijk waardepatroon te zijn. Interessant is dat je bij dit soort meer algemene discussies vaak ziet dat idealen bijna altijd samenhangen met 'goed' doen, ervoor zorgen dat niet alleen jijzelf het goed hebt, maar dat ook anderen het goed hebben" In dit boek zullen wij laten zien dat 'globalisering' weliswaar op zich een neutraal proces is waarbij door allerlei ontwikkelingen de mensen in alle delen van de wereld steeds meer contact met elkaar krijgen, maar in de praktijk over dit proces een nieuwe 'waarde' is gelegd, en wel die van het neoliberalisme. In dit boek spreken we dan ook consequent over 'neoliberale globalisering' tegenover 'sociale globalisering': gaat het bij neoliberale globalisering om extreme doorvoering van het heilige geloof in de voordelen van de vrije markt, bij sociale globalisering gaat het om andere waarden: menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit.

Hoe werkt 'neoliberale globalisering'?

Via de neoliberale vorm van globalisering is het westerse vrije markt denken dominant geworden: de 'markt' lijkt onstuitbaar geworden en wil alles veroveren. Bedrijven worden steeds groter en zoeken niet alleen nationaal of Europees, maar wereldwijd afzetgebieden voor hun producten. Sectoren die vroeger gezien werden als nutsvoorzieningen, dat wil zeggen als gebieden waar je geen marktwerking kunt hebben, zoals water, elektriciteit, telefoon en openbaar vervoer, zijn inmiddels geheel of gedeeltelijk 'ontsloten'. Veel van deze sectoren worden of zijn geprivatiseerd onder het motto dat overheidsbedrijven allemaal inefficiënt en bureaucratisch zijn. Als een sector eenmaal geprivatiseerd is, dan kan er meer concurrentie plaatsvinden waardoor alles efficiënter en dus goedkoper voor de klant wordt. De praktijk is echter anders: in veel gevallen komt de concurrentie helemaal niet op gang, en worden er enorme bedragen uitgegeven voor reclame (die bij overheidsbedrijven nauwelijks een kostenpost was) en voor waanzinnige salarissen voor de zogenaamde 'topmanagers'. Bovendien richten commerciële bedrijven zich alleen nog maar op winstmaximalisatie; het zal hun een zorg zijn of iedereen, inclusief de mensen die het wat moeilijker hebben, wel bediend wordt.

---

¹ Hoofdstuk 1 uit: *De wereld op z'n kop – Van neoliberale naar sociale globalisering*. Rotterdam, 2005, SP – Werkgroep Sociale Globalisering

Maar de markt gaat verder en kruipt ook onze huiskamer binnen: als consument bepalen we immers of we zullen kopen of niet en bedrijven zijn er op gespitst om ons gedrag zo te beïnvloeden dat we goede consumenten worden die veel kopen en het leuk vinden om te kopen. Kopen, kopen, kopen, het lijkt wel alsof ons levensgeluk en onze 'identiteit' ervan afhangen. De mens verandert in een consument. Jammer alleen als je maar weinig geld hebt en helaas zijn er in Nederland en in de wereld steeds meer mensen die in armoede leven. We zijn verschillend: hebben een verschillende huidskleur, een verschillende of juist geen godsdienst. Maar allemaal zijn we in de westerse wereld consument, allemaal hebben we met de 'markt' te maken, allemaal staan we onder invloed van die alsmaar uitdijende en intensievere reclame. We krijgen ieder uur van de dag met de paplepel ingegoten dat we economisch moeten denken: niet teveel betalen voor wat je nodig hebt, maar wel kopen, want zonder kopen geen geluk. Via de tv en tijdschriften krijgen we alleen maar beelden van de extreme rijken die o zo gelukkig zijn met al hun materiële bezittingen. En zo verandert onze identiteit langzaam maar zeker in een 'westerse' identiteit, waarin de mens onderdeel is van een productiesysteem binnen een vrije-markt-wereld en vooral ... consument.

Kun je je onttrekken aan de werking van neoliberale globalisering?

Tegen de marktwerking ingaan is mogelijk, maar vereist kracht. Het systeem van de vrije markt sust iedereen in slaap en het is vaak alsof je tegen de stroom in roeit, wanneer je probeert (ook) met anderen rekening te houden. Goed gedrag wordt niet gauw beloond. Stel, je gaat naar de winkel om wat fruit te kopen. Op dat fruit staat meestal wel te lezen waar het vandaan komt en de prijs natuurlijk, want volgens het systeem van de vrije markt is prijs heel belangrijk. Soms zie; je ook nog wel eens iets over de kwaliteit. Maar wat er precies gebeurd is met het fruit voordat het in de winkel terecht is gekomen, hoeveel de fruitplukker voor zijn/haar werk gekregen heeft, dat lees je niet. Okay, er is inmiddels een aantal producten op de markt met een 'fair trade' (eerlijke handel) label erop. Dan weet je dat de boeren die ervoor gezorgd hebben dat het fruit groeit en geplukt wordt, een iets betere prijs hebben gekregen dan ze in het door grote ondernemingen beheerste marktsysteem zouden hebben gehad. Maar je moet meestal wel meer voor die producten betalen. Kortom, als je niet mee wilt doen aan de economische wetten van de vrije markt en aan de uitbuiting van boeren in de derde wereld, dan moet je een heleboel moeite doen door je in de achtergrond te verdiepen en moet je meer betalen. En dat laatste is niet simpel als je bijvoorbeeld geen werk hebt en je deel uitmaakt van een samenleving waarin de sociale zekerheid stelselmatig wordt afgebroken. ...

Nog een voorbeeld: als je vlees koopt, dan kun je kiezen voor biologisch vlees, dat overigens weer duurder is, maar waarbij je weet dat de dieren redelijk normaal hebben kunnen leven. Maar als je je echt gaat inlezen, dan kom je er achter dat de hoeveelheid voedsel die nodig is geweest voor de voeding van de dieren in geen verhouding staat tot de voedingswaarde van het stukje vlees dat je koopt. Dan maar geen vlees kopen? Je zult maar van vlees houden. De samenleving waarvan we allemaal onderdeel uitmaken, probeert ons dom te houden en spoort ons aan om in termen van 'ieder voor zich' te leven. Dat kan op het eerste gezicht een prettig gevoel zijn: wat niet weet, wat niet deert. Maar de oneerlijke welvaartsverdeling in de wereld en in ons eigen land, en de op hol geslagen marktwerking in wat tot voor kort nog gewoon overheidssectoren waren, hebben wel degelijk effect op ons.

De samenleving wordt steeds harder. Vrijwel niemand vindt dit een gelukkige ontwikkeling. Maar ja, het is wel de consequentie van de ontwikkeling waarbij we allemaal steeds meer in economische termen zijn gaan denken: waarom zou je een ander helpen, als het toch niets oplevert? Vrijwilligerswerk is voor veel mensen minder aantrekkelijk dan vroeger, want het levert immers geen geld op. Uiterste consequentie is niet alleen dat de mensen steeds minder 'aardig', voor elkaar worden, maar ook dat de criminaliteit toeneemt en daarmee de onveiligheid voor iedereen. De huidige rechtse regering mag dan zeggen dat we weer 'waarden en normen' nodig hebben, maar

ondertussen gaat dit kabinet wel gewoon door met de verharding. Dat zie je niet alleen aan de afbraak van de sociale zekerheid, maar' je ziet het op vrijwel alle terreinen: openbaar vervoer wordt geprivatiseerd en daarmee slechter en duurder. De gezondheidszorg wordt gek van de budgettering en lijkt inefficiënter dan ooit, juist vanwege de marktwerking. Enzovoort, enzovoort.

De verzakelijking waar we het hier over hebben, heeft zich op internationaal niveau doorgezet. De toenemende ongelijke verdeling van welvaart die daar het gevolg van is heeft eveneens een onvoorziene uitwerking op ons dagelijks leven. Juist omdat het in tijden van globalisering gemakkelijker is geworden om informatie te verkrijgen over hoe het elders in de wereld is, krijgen niet alleen wij meer te zien over de ontwikkelingslanden en de armoede daar (al zijn sommigen inmiddels wel een beetje moe van die beelden), maar kunnen ook mensen in ontwikkelingslanden steeds beter zien hoe goed wij het hier hebben in vergelijking tot hen. En dus zijn er veel mensen die hier legaal of illegaal naar toe proberen te komen. Met andere woorden, de toegenomen immigratie heeft direct te maken met globalisering en met de oneerlijke welvaartsverdeling in de wereld.

Naast de verharding en verzakelijking op nationaal en internationaal niveau is er nog een ontwikkeling die maakt dat wij allemaal de gevolgen van neoliberale globalisering ervaren en dat je je er niet voor kunt afsluiten. Voor een bedrijf is het zeer interessant om steeds meer klanten te vinden voor het product dat het bedrijf verkoopt. Als je hetzelfde product aan alle mensen over de hele wereld kunt verkopen dan brengt dat een geweldige kostenbesparing (en dus meer winst) met zich mee. Je hoeft immers geen aparte producten te ontwikkelen voor al die verschillende soorten mensen die over de hele wereld wonen. Dit betekent dat alle verschillen vervlakken tot een (westerse) standaard. En juist die verschillen in mensen en hun cultuur maakt de wereld zo interessant. Dit merk je zowel in eten (denk maar aan McDonalds), maar ook in de verschillende modellen wat betreft gezondheidszorg, onderwijs, enzovoort. Er vindt op elk terrein een harmonisatie plaats. Dit leidt ertoe dat veel 'traditionele' zaken verdwijnen die zich niet voor massaconsumptie lenen. Oude ambachten en producten maar zelfs stamvolkeren verdwijnen omdat ze niet opgewassen zijn tegen de huidige vorm van globalisering.

Toch zijn er mensen die blijven zeggen dat een andere wereld mogelijk is. Dat doen wij in dit boek ook: wij laten ons niet in slaap wiegen en we zijn niet bereid om ons erbij neer te leggen dat onrecht als gevolg van de vrije-marktwerking onvermijdelijk zou zijn. De oprichting van allerlei sociale fora, zoals het Wereld Sociaal Forum, het Europees Sociaal Forum en het Nederlands Sociaal Forum laat zien dat er veel, heel veel mensen zijn die ook vinden dat het anders kan en moet. Die fora zijn broedplaatsen voor nieuwe ideeën, soms gebaseerd op oude tradities, maar altijd gericht op de situatie van nu.

Het hoeft in de wereld niet te gaan om wie de sterkste is, om een evenwicht te houden tussen verpletterende machten. De wereld kan er voor ons allemaal zijn. Vanuit ons ideaal van een gelijkwaardige en solidaire wereld zijn we er van overtuigd dat er concrete stappen kunnen worden gezet.

2. Concentratie van ondernemingen in onze hedendaagse samenleving

Wat is er aan de hand?

De winkel op de hoek is verdwenen. Wel zijn er steeds grotere winkels waar je liefst met de auto met vele honderden anderen tegelijk inkopen kan doen. Het maakt ook niet meer uit waar je woont: overal vind je dezelfde winkelketens. De kleine school is verdwenen. Wel zijn er onpersoonlijke onderwijsfabrieken. Dat werkt efficiënter en waarom zou je iedereen op school moeten kennen? Het gaat toch om de prestaties en om de schoolresultaten? Dorpen hebben geen postkantoor meer. Ook de

bakker, de slager en de bank zijn er weg. Het gemeentehuis is leeg, want kleine gemeenten zijn niet efficiënt.

Wel hebben we veel meer radio- en tv-kanalen gekregen. Het aanbod is enorm, alleen jammer dat je overal dezelfde muziek hoort en dat bijna geen enkel tv-programma je aandacht zo vasthoudt dat je niet gaat zappen. Met veel meer zenders hebben we bijna geen aanbod meer van bijvoorbeeld Nederlandstalige muziek, zeker niet van het soort muziek dat je makkelijk meezingt. Er zijn vrijwel geen zelfstandige Nederlandse platenmaatschappijen meer: dat is niet efficiënt. Als beginnend artiest kom je alleen nog maar aan de bak als je aan Idols hebt meegedaan. Anders is het risico te groot dat je platen niet verkopen, en niemand geld in je steekt.

Maar ook dit is allemaal nog niet efficiënt genoeg: onze grote warenhuizen zijn geruisloos verkocht aan één buitenlands concern. V & D gaat, als de resultaten niet beter worden, I waarschijnlijk verdwijnen, is dan niet langer 'levensvatbaar'. Ook onze landelijke kranten zijn onderdeel van één concern: Trouw, De Volkskrant, NRC-Handelsblad en zo meer – wie biedt? En wie dacht dat we toch nog genoeg regionale kranten over hebben, die hoeft alleen maar de ontwikkelingen te volgen rondom het Algemeen Dagblad en een groot aantal gerenommeerde regionale bladen om te weten hoe ook daar de concentratie toeslaat.

Allemaal voorbeelden van Nederlandse cultuur en van zaken die dicht bij ons staan, die steeds II groter moeten worden, steeds grotere verbanden, groter, groter, groter, groeien, groeien, I groeien, daar gaat het om...

Is dit nou erg?

JA, dit is erg, want wij mensen willen een herkenbare leefomgeving: we willen onze wijk terug, en die wijk hoort er niet precies hetzelfde uit te zien als de wijk in een andere stad. I Mensen zijn meer dan economische eenheden die alleen maar op efficiency letten. We willen saamhorigheid, we willen samen zijn.

Dat we niet blij zijn met het verlies van onze eigen leefomgeving blijkt wel uit de verharding van de samenleving: ieder voor zich en -voor sommigen -God voor ons allen. Als we elkaar niet meer kennen, als alles hetzelfde wordt, als de hele wereld op efficiency (geld) lijkt te zijn ingesteld, dan ga je ook zelf op zoek naar wat voor JOU het belangrijkste is. Laat de ander maar stikken, als IK maar krijg waar IK RECHT OP HEB. En snel!! We haasten ons van koopplek naar koopplek, we willen onmiddellijke behoeftebevrediging. We willen kopen, als we kunnen, en wie dat niet kan is een loser.

Ondertussen geven wij ons door dit gedrag helemaal over aan de grote economische machten in de wereld. Deze machten zijn niet zo ver weg als het lijkt: Shell, Ahold, Nike, Bayer, etc., al deze grote bedrijven zijn ermee gebaat dat wij ons niet bezig houden met wat er eigenlijk om ons heen gebeurt. Het is hun liever dat wij helemaal gefixeerd zijn op kopen en ons korte termijn belang. Stel, dat als het postkantoor in een dorp dreigt dicht te gaan, het hele dorp en de andere dorpen eromheen in opstand zouden komen; stel, dat als een nationale fabriek failliet gaat, de arbeiders het draaiend zouden houden; stel, dat het volk van de regering zou eisen niet de nationale eigendommen te verkopen. Stel, dat het individu zich minder met zich zelf bezig zou houden maar meer met de burens, dan zouden niet langer de grote bedrijven maar wijzelf beslissen in hoeverre wij neoliberale globalisering willen steunen, afremmen of misschien wel stoppen. We zijn dan niet machteloos maar maken een andere wereld mogelijk, een wereld van de menselijke maat, een wereld die niet om economisch rendement draait maar om de mens.

Hoe werkt concentratie?

Hoe kan het zover gekomen zijn dat alles in efficiency wordt gemeten? Wat is eigenlijk efficiënt? Efficiency is vooral een economisch begrip: het gaat er daarbij om dat je zoveel mogelijk kunt doen met de middelen die je hebt. Voor de meeste mensen betekent dit dat je erop let dat je goed beloond wordt voor wat je doet en dat, als je geld uitgeeft, je zoveel mogelijk waar krijgt voor je geld. Als je geld overhoudt, ga je vervolgens op zoek naar een manier om dat geld waardevast te maken: als je het op de bank zet, wil je een rente die in ieder geval hoger is dan de inflatie.

Voor ondernemers is efficiency noodzakelijk voor het behalen van winst: zij doen investeringen en hopen daar meer geld voor terug te krijgen, zoveel dat alle werknemers hun loon kunnen krijgen, dat de ondernemer er ook zelf een goed inkomen aan overhoudt en dat er ook nog geld overblijft voor weer nieuwe investeringen. Dat geld kan een ondernemer van de bank krijgen of er kunnen aandelen worden uitgegeven: in dat geval wordt de eigendom van de onderneming gedeeld door de aandeelhouders. Zowel de bank als de aandeelhouders zien de lening of het kopen van aandelen ook weer als investeringen waar zij winst op willen maken. Er is echter wel een verschil: terwijl banken een vast rentepercentage terug willen krijgen, wordt het voor aandeelhouders pas echt interessant als de onderneming gaat groeien. Hoe groter de onderneming wordt, des te meer is zij waard, en hoe meer de onderneming waard wordt, des te hoger is de waarde van de aandelen.

Met name voor diegenen die eigenaar van een onderneming zijn, is het dus belangrijk dat de onderneming steeds groter wordt. Laten we eens uitgaan van de ouderwetse bakker op de hoek van de straat. Stel, de bakker heeft ambitie: in plaats van één bakkerswinkel, wil hij er een paar opzetten, in elke wijk van de stad één. De bakkerij zelf wordt groter en kan aan al die bakkerswinkels leveren: dat betekent dat er minder kosten gemaakt hoeven worden dan als alle winkels zelf de producten moeten bakken. En zo ontstaat er een keten aan bakkerswinkels. Maar waarom zou je ook niet in andere steden bakkerswinkels kunnen openen? Daarvoor is het wel nodig dat de bakkerij zelf een stuk groter wordt: je hebt een heuse bakkersfabriek nodig. Daarvoor is veel geld nodig en dus besluit de bakker om zijn bakkerij een officiële onderneming te maken en geeft hij aandelen uit. Een aantal koopt hij zelf, en de rest kunnen aandeelhouders kopen. Vanaf dat moment hebben niet alleen de bakker zelf, maar ook alle aandeelhouders er belang bij dat de onderneming groeit: niet alleen bakkerswinkels in een paar steden, maar in het hele land, nee in heel Europa, nee in de hele wereld waar ze brood eten... Dat vereist overigens wel dat de kosten waaronder met name de loonkosten zo laag mogelijk blijven want ook in de bakkersbranche is het 'eten of gegeten worden'.

Laten we nu eens kijken wat er gebeurt met een andere bakker, in dezelfde stad: de bakkerij loopt goed, totdat de bakkerij van hierboven gaat uitbreiden. Er zijn nog wel klanten die de kleine bakkerij trouw blijven, omdat ze de bakker aardig vinden en omdat het brood er lekker is. Maar veel klanten komen niet meer: de prijs van de bakkerswinkels van de keten ligt zoveel lager, dat zij gewoon veel goedkoper uit zijn als ze naar een van die winkels gaan. Aan het eind van het jaar staat de kleine bakkerij dan ook te koop: er viel geen droog brood meer aan te verdienen. De ketenbakkerij koopt de winkel en nu is die precies hetzelfde als alle andere winkels.

Dit proces van schaalvergroting is al zo oud als de invoering van wat wij nu marktwerking noemen. Het gaat echter steeds harder en dat komt door allerlei technologische ontwikkelingen. In het voorbeeld van de bakkerij was het onmogelijk om zo te groeien als er geen snelle transportverbindingen waren geweest: brood wordt immers gauw oud en als je alles met paard en wagen moet vervoeren, is het al bedorven voordat je het bij de andere bakkerswinkels hebt. Vrachtauto's met koeling maken transport over langer afstanden mogelijk en in de bakkersfabriek worden er allerlei chemische stoffen aan het brood toegevoegd die het nog langer houdbaar maken.

Door alle technologische ontwikkelingen kunnen steeds meer ondernemingen wereldwijd opereren. In de periode na de Tweede Wereldoorlog werden eerst de nationale markten verkend: in de jaren '60 en '70 gingen steeds meer kleine winkels over in handen van ketens. In de jaren '80 en '90 werden

steeds meer bedrijven Europees en nu zitten we midden in wat we globalisering noemen. Amerikaanse ketens komen ook in Europa, Europese ketens komen in Amerika. Er zijn nog maar een paar autoconcerns: de meeste kleine merken zijn opgeslokt door de grote, soms zelfs zonder dat je er erg in hebt. Een merk zegt ook vaak niets meer over wie het artikel vervaardigd heeft en waar. De meeste voedselproducten in de supermarkt komen van een of twee grote concerns, enzovoort.

Natuurlijk is niet alles negatief: het is prima dat we tegenwoordig in winkels in Nederland producten kunnen krijgen die ver buiten Nederland zijn gemaakt. Aziatisch, Mexicaans, Caraïbisch eten, heerlijk! En eigenlijk wel zo democratisch dat dat eten nu beschikbaar is voor iedereen en niet alleen voor de mensen die verre reizen kunnen maken. Het is alleen zo jammer dat wij hier zo verschillend kunnen eten, terwijl de boer die onze koffie verbouwt niet anders eet dan rijst met bonen en absoluut niet in staat is onze producten aan te schaffen.

DE grote uitdaging voor nu is om de juiste balans te vinden: de wereld is kleiner geworden en het is goed dat mensen over de hele wereld tegenwoordig veel meer contact met elkaar hebben. Dat goede van globalisering moeten we vooral behouden. Wat niet goed is, is dat globalisering gepaard is gegaan met een wereldwijde marktwerking die enerzijds leidt tot vervlakking en verval van lokale saamhorigheid en van kleinschaligheid, en anderzijds tot uitbuiting van grote delen van de wereld die niet delen in de welvaart die we in het westen hebben.

Alle grote internationale handelsakkoorden, zoals die op wereldniveau door de World Trade Organisation (WTO) worden ontwikkeld, en op regionaal niveau door bijvoorbeeld de Europese Unie, de North American Free Trade Agreement (NAFTA) en de Free Trade Agreement of the Americas (FTAA), zijn erop gericht voor bedrijven een grotere markt te creëren. Dat leidt tot grote internationale bedrijven die kleine bedrijven wegdrücken of overnemen. Bovendien zijn die bedrijven zo georganiseerd dat hun winsten toevloeien naar het westen: ook al betrekken zij hun grondstoffen of ruwe producten uit ontwikkelingslanden, die landen zien zelfbijzonder weinig terug van de opbrengsten van die investeringen.

Bij een juiste balans gaat het er dus om dat we enerzijds onze eigen cultuur kunnen behouden, dat er ruimte is voor kleine, nationale bedrijven, en anderzijds niet meewerken aan het proces van uitbuiting van ontwikkelingslanden.

3. Oplossingen

Hoe zorgen wij ervoor dat de winkelier op de hoek kan blijven?

Bij het vinden van de juiste balans moeten we eens beter kijken naar het type bedrijf dat we tegenwoordig kennen: aan de ene kant heb je nog steeds mensen die hart hebben voor hun bedrijfje, voor de producten die er worden gemaakt en voor de mensen die er werken. Er zijn zelfs kleine bedrijven die proberen om via allerlei methodes de concurrentie te weerstaan en een beroep op de consumenten doen om hun kleinschaligheid te belonen: betaal wat meer voor ons product, maar dan weet je ook dat het op een goede, menswaardige manier is gemaakt. Aan de andere staan de grote ondernemers: zij hebben bijna geen affiniteit (meer) met de producten die ze verkopen en de mensen die in hun bedrijven werken. Zij zijn veel meer geïnteresseerd in eindeloze groei, bijvoorbeeld door nog weer nieuwe markten aan te boren of door andere bedrijven over te nemen. Het is de logica van het systeem: als je wil blijven bestaan, moetje precies doen als de anderen.

Welke maatregelen kun je nu nemen om de kleine zelfstandige te beschermen tegen de invloed van de grote graaiers?

Om te beginnen zou moeten worden gekeken naar de concurrentiewetgeving. Zo let de Nederlandse Mededinging Autoriteit binnen Nederland erop dat er niet te weinig bedrijven in een bepaald deel van de markt actief zijn. Als er maar een paar bedrijven over zijn, kunnen die met elkaar afspreken de prijzen kunstmatig hoog te houden. Dan worden de winsten wel hoger, maar de consument is het slachtoffer.

Je zou kunnen kijken of de concurrentieregels niet strakker kunnen: als je het minimum aantal bedrijven per bedrijfstak hoger legt, wordt er een grens gesteld aan het overnemen van andere bedrijven. Dit is echter maar een eerste stap: als je kleine zelfstandigen echt de kans wilt geven, zul je een rem moeten inbouwen op de internationale handel: waarom moeten we zo nodig Amerikaanse winkels in Nederland hebben? En waarom moeten Nederlandse bedrijven in Amerika investeren? Handel moet niet meer gezien worden als doel op zichzelf. In ieder geval zouden bijvoorbeeld de milieukosten van internationaal vervoer in rekening gebracht moeten worden: invoering van de ecotaks dwingt bedrijven na te denken over de nadelen van het heen en weer slepen van producten, als dat niet echt nodig is. En handel moet met de belangen van iedereen rekening houden. De ontwikkelingslanden mogen niet langer worden uitgebuit door multinationals; ook zij moeten de kans krijgen zichzelf op een eerlijke manier te ontwikkelen. Dat betekent dat zij een goede prijs moeten krijgen voor hun grondstoffen en dat verwerking van de grondstoffen ook zoveel mogelijk dáár plaatsvindt.

Verder moet het beleid met betrekking tot de ruimtelijke ordening weer uitgaan van de menselijke maat: weidewinkels, de enorme winkelcomplexen buiten de stad waar je eigenlijk alleen met de auto kan komen, moeten gewoon verboden worden, en de winkel op de hoek moet terug kunnen komen, doordat er subsidies worden gegeven aan vestigingen in woonwijken. Winkels en woningen zouden weer bij elkaar moeten liggen, zodat je niet eerst met de auto of met het openbaar vervoer naar ver afgelegen winkelcentra moet. Via wetgeving zouden we bijvoorbeeld een minimale winkeldichtheid kunnen regelen.

Daarnaast kun je als overheid veel strakkere regels stellen voor reclame. Reclame is essentieel voor de grote ondernemers. Overal zie je tegenwoordig billboards, en je kunt geen radio of televisie aanzetten of je hoort en ziet reclame. En dan hebben we het nog niet eens over de stiekeme reclame zoals sponsoring: zijn voetballers tegenwoordig nog sportmensen of wandelende reclameborden? Als je reclame voor een deel verbiedt, en als je een behoorlijk deel van de reclamezendtijd reserveert voor kleine zelfstandigen, en non-profit initiatieven, heeft dit waarschijnlijk ook een heel goede uitwerking op de consumenten, op onszelf. Want nu worden we door alle verkooppropaganda opgejaagd om steeds meer te kopen en om te hebben. Het zou leuk zijn als we weer met wat minder tevreden zijn en bereid zijn om wat meer te geven om en aan die mensen die het minder hebben.

Tot slot zou eens goed gekeken moeten worden naar hoe de economie werkt. Zouden de mensen die in de fabrieken, kantoren en winkels werken niet meer macht moeten hebben dan de aandeelhouders die alleen maar in groei- en winsttermen kunnen denken? Zouden zij niet de eigendom moeten krijgen? Natuurlijk zullen ook zij dan belang hebben bij een zekere groei, maar je mag ervan uitgaan dat zij veel meer betrokken zijn bij het eigen karakter van het bedrijf. In plaats van winst en investeringen en steeds meer groei, zullen zij eerst en vooral oog hebben voor de werkgelegenheid en voor hun eigen loon. Voor hen is het dividend uit hun mede-eigendom van het bedrijf immers minder belangrijk dan het inkomen uit arbeid?

Bedrijven in de vorm van coöperatieven of 'horizontale' organisaties waarbij de bazen ook medewerkers zijn, zouden, wat ons betreft, een oplossing zijn voor het tegengaan van ongelijkheid binnen en buiten de bedrijven. Dit soort bedrijven zullen zich kenmerken door de noodzaak om gelijkwaardig te handelen en te werken. Steun aan dit soort initiatieven zou de samenleving om meer dan één reden ten goede komen. Niet alleen zou gelijkwaardigheid en solidariteit ontstaan, maar ook

zouden individualisme en intolerantie worden verzwakt om ruimte te maken voor een meer ontspannen sfeer van leven, thuis en op straat.

Het gaat hier allemaal niet om maatregelen die van de ene op de andere dag genomen kunnen worden. Tegenwoordig is het zelfs al ondenkbaar dat bijvoorbeeld Nederland dit soort stappen in zijn eentje zou kunnen nemen. Je hebt niet alleen op Europees, maar ook op wereldniveau allerlei juridische en handelsafspraken die je niet zomaar kunt opzeggen. Als je het zou doen, zou je bovendien vermorzeld worden door de internationale economische wetten: Nederland is inmiddels zo afhankelijk geworden van export en doorvoer van producten dat we binnen de kortste keren met een gigantische werkloosheid en een lege staatskas geconfronteerd zouden worden.

Er moet dus een internationale discussie op gang komen. Gelukkig is er op dat gebied al veel aan de hand: het Wereld-, Europees en Nederlandse Sociaal Forum is een broedplaats van ideeën over hoe het anders kan. Er is mede daardoor een sterke internationale beweging op gang gekomen die de straat verovert en daarnaast met hulp van bevriende politieke partijen steeds meer politieke macht opbouwt. Dat is het typische van de huidige tijd: om je eigen wijk weer terug te krijgen, moet je meedoen aan internationale acties. Dingen dichtbij huis zijn tegenwoordig onderdeel van wereldprocessen....